

ДЗЕРЖИНСЬКИЙ РАЙОННИЙ СУД м. ХАРКОВА

ЄДРПОУ 02894036; проспект Перемоги, 52-В, м. Харків, 61202, тел. (057)336-82-70 e-mail inbox@dg.hr.court.gov.ua

УЗАГАЛЬНЕННЯ

судової практики особливостей розгляду справ щодо встановлення факту смерті та народження на тимчасово окупованих територіях за 2022 - I півріччя 2023 року

У процесі складення аналізу судової практики використана інформація відображена в автоматизованій системі документообігу суду КП «Д-3» Держинського районного суду м. Харкова, статистичному звіті форми 1-ц за 2022 рік, оперативному статистичному звіті 1-ЄЗ за I півріччя 2023 року.

За період з 01.01.2022 по 30.06.2023 до Держинського районного суду м. Харкова надійшло 128 заяв про встановлення факту смерті на тимчасово окупованих територіях, з них, задоволено – 125, задоволено частково – 1, залишено без розгляду – 1, відмовлено – 1 та 23 заяви про встановлення факту народження на тимчасово окупованих територіях, з них, задоволено – 22, задоволено частково – 1.

За загальною процедурою реєстрація актів народження та смерті проводиться на підставі звернення заявника до органів державної реєстрації актів цивільного стану з мінімальним набором документів, які підтверджують ці факти.

Особливості використання документів, виданих на тимчасово окупованих територіях, регулюються Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», відповідно до якого будь-який акт (рішення, документ), виданий окупаційною владою, є недійсним і не створює правових наслідків, крім документів, що підтверджують факт народження або смерті особи на тимчасово окупованій території, які додаються до заяви про державну реєстрацію відповідного акта цивільного стану.

Попри існування норми закону, яка дозволяє прямо використовувати документи з тимчасово окупованої території для проведення державної реєстрації актів цивільного стану стосовно фактів, що мали місце на тимчасово окупованій території, наразі діє виключно судовий порядок встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території. Так, стаття 317 ЦПК регулює особливості судового провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території.

Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 317 ЦПК України, заява про встановлення факту народження особи може бути подана батьками або одним з них, їхніми представниками, членами сім'ї, опікуном, піклувальником, особою, яка утримує та виховує дитину, або іншими законними представниками дитини до

будь-якого місцевого суду України, що здійснює правосуддя, незалежно від місця проживання (перебування) заявника.

Що ж стосується суб'єктного складу у заявах про встановлення факту смерті особи, то згідно з п. 2 ч. 1 ст. 317 ЦПК України така заява може бути подана членами сім'ї померлого, їхніми представниками або іншими заінтересованими особами (якщо встановлення факту смерті особи впливає на їхні права, обов'язки чи законні інтереси).

Варто зазначити, що досить тривалий час в деяких судах існувала різна судова практика, або залишення заяв про встановлення факту народження/ смерті особи на тимчасово окупованій території без руху або ухвалення рішення про відмову у задоволенні такої заяви через ненадання відмови органу державної реєстрації актів цивільного стану.

Після надання Касаційним цивільним судом у складі Верховного Суду листа-роз'яснення № 985/0/208-21 від 22.04.2021 про скасування вимоги отримання відмови від органів державної реєстрації актів цивільного стану, яка передує зверненню до суду з метою встановлення факту смерті, а отже звернення заявника із заявою одразу до суду не є порушенням вимог ст.318 ЦПК України, яка встановлює вимоги до заяви про встановлення факту, що має юридичне значення.

До того ж, Верховний Суд у постанові у справі № 756/8168/21 зазначив, що: «При цьому положення статті 317 ЦПК України не вимагають від осіб, які звертаються із заявою до суду про встановлення відповідного факту, подання до суду письмової відмови органу реєстрації актів цивільного стану у здійсненні реєстрації таких фактів».

Аналогічно, тривалий час неоднозначно вирішувались і питання щодо стягнення судового збору у справах про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території, де в одних судах заяву залишали без руху через несплату судового збору, а в інших приймали до провадження і розглядали.

Із ухваленням 01.07.2022 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи в умовах воєнного чи надзвичайного стану та на тимчасово окупованих територіях» № 2345-ІХ до п. 21 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» було внесено зміни та визначено, що заявники – у справах за заявами про встановлення факту народження або смерті, поданих у зв'язку із воєнним станом, надзвичайним станом, збройною агресією, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру звільняються від сплати судового збору.

Наприклад, у справі № 638/491/22 за заявою Будюкіної Ольги Олександрівни, інтереси якої представляла Сорокіна Олена Василівна, заінтересована особа: відділ державної реєстрації актів цивільного стану по Слобідському та Основ'янському районах у місті Харкові Східного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Харків) про встановлення факту смерті.

Ухвалою суду від 17.01.2022 року відкрито провадження у справі за заявою, розгляд справи вирішеного проводити в порядку окремого провадження, призначене судове засідання.

Представник позивача в судове засідання не з'явилась, через канцелярію суду надала заяву про повернення без розгляду заяви Будюкіної О.О., в інтересах якої діє Сорокіна О.В., про встановлення факту смерті, та про проведення судового засідання по справі, призначеного на 01.02.2022 року без її участі. Також, в заяві просила суд повернути без розгляду матеріали заяви та оригінал квитанції по даній справі.

Як зазначено в ухвалі суду від 01.02.2022 (копія ухвали суду додається) відповідно до ч. 3 ст. 257 ЦПК України в ухвалі про залишення позову без розгляду можуть бути вирішені питання про розподіл між сторонами судових витрат, про повернення судового збору з державного бюджету. При цьому, порядок повернення судового збору визначений Законом України «Про судовий збір».

Відповідно до пункту 4) частини 1 статті 7 Закону України «Про судовий збір» сплачена сума судового збору повертається за клопотанням особи, яка його сплатила за ухвалою суду в разі, в тому числі, залишення заяви або скарги без розгляду (крім випадків, якщо такі заяви або скарги залишені без розгляду у зв'язку з повторним неприбуттям або залишенням позивачем судового засідання без поважних причин та неподання заяви про розгляд справи за його відсутності, або неподання позивачем витребуваних судом матеріалів, або за його заявою (клопотанням).

З вищезазначеної норми закону вбачається, що залишення заяви або скарги без розгляду є підставою для повернення сплаченої суми судового збору в разі наявності про це відповідного клопотання особи, яка його сплатила, та в разі залишення заяви або скарги без розгляду, в тому числі, не з підстав звернення позивача з заявою (клопотанням) про залишення заяви або скарги без розгляду.

В даному випадку суд вирішував питання про залишення заяви Будюкіної Ольги Олександрівни, інтереси якої представляє Сорокіна Олена Василівна, заінтересована особа: відділ державної реєстрації актів цивільного стану по Слобідському та Основ'янському районах у місті Харкові Східного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Харків) про встановлення факту смерті, без розгляду саме за заявою Сорокіної О.В.

У зв'язку з чим, суд прийшов до висновку, що підстави для повернення сплаченої суми судового збору за клопотанням особи, яка його сплатила, в даному випадку були відсутні.

Ухвалою суду від 01.02.2022 заяву Будюкіної Ольги Олександрівни, інтереси якої представляла Сорокіна Олена Василівна, заінтересована особа: відділ державної реєстрації актів цивільного стану по Слобідському та Основ'янському районах у місті Харкові Східного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Харків) про встановлення факту смерті, - залишено без розгляду.

Ще одна окрема проблема судової процедури, полягає у тому, що іноді судді не можуть верифікувати документи належним чином.

Оскільки, до заяви додається однаковий типовий пакет документів – копії окупаційного «свідоцтва про народження», «свідоцтва про смерть» якщо є, то медичні документи про народження дитини або причину смерті. Іноді заявники не можуть надати оригінали, бо вони фактично знаходяться на тимчасово окупованих територіях чи в третіх країнах. Суддя не завжди може поспілкуватись безпосередньо із заявниками або свідками, бо вони перебувають на тимчасово окупованих територіях і не можуть брати участь в засіданні в режимі відеоконференції, тому що для цього потрібно мати електронно-цифровий підпис або додаток «Дія», яким нажаль, ще не всі наші громадяни вміють використовувати. До того ж вказаний додаток на тимчасово окупованих територіях не працює.

Наприклад, у справі № 638/5747/22 за заявою Лялюк Лідії Григорівни, заінтересована особа: Нововодолазький відділ державної реєстрації актів цивільного стану у Харківському районі Харківської області Східного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Харків), про встановлення факту смерті.

Як зазначено у мотивувальній частині рішення суду від 23.12.2022 по вищевказаній справі (копія рішення суду додається) підставою для державної реєстрації смерті є: а) лікарське свідоцтво про смерть форми N 106/о, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України від 08.08.2006 N 545, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 25.10.2006 за N 1150/13024; б) фельдшерська довідка про смерть форми N 106-1/о, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України від 08.08.2006 N 545, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 25.10.2006 за N 1150/13024; в) лікарське свідоцтво про перинатальну смерть форми N 106-2/о, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України від 08.08.2006 N 545, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 25.10.2006 за N 1150/13024; г) рішення суду про оголошення особи померлою; ґ) рішення суду про встановлення факту смерті особи в певний час; д) повідомлення державного архіву або органів Служби безпеки України, у разі державної реєстрації смерті осіб, репресованих за рішенням несудових та судових органів; е) повідомлення установи виконання покарань або слідчого ізолятора, надіслане разом з лікарським свідоцтвом про смерть (пункт 1 глави 5 розділу III Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні).

Однак, отримати лікарське свідоцтво про смерть Лялюк Л.Г. не мала можливості, оскільки на території села Рубіжне велись активні бойові дії та село знаходилось в тимчасовій окупації Російською Федерацією.

Отже, державна реєстрація смерті Кудь Л.Г. не була проведена у відповідності до вимог діючого законодавства України.

В контексті оцінки документів про смерть особи, як доказів, суд розуміє, що можливості збору доказів смерті особи на окупованій території можуть бути істотно обмеженими.

Однак, суд зазначив, що підставою для встановлення факту смерті є підтверджені доказами обставин, які достовірно свідчать про смерть громадянина в певний час і за певних обставин.

Відповідно до роз'яснень, наданих в п.13 Постанови Пленуму Верховного Суду України №5 від 31.03.1995 року «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення», суд встановлює факт смерті особи за умови підтвердження доказами, що ця подія мала місце у певний час та за певних обставин.

По вказаній справі, на підтвердження факту смерті, заявник надала акт про засвідчення факту смерті від 10.05.2022 року.

З копії цього акту про засвідчення факту смерті від 10.05.2022 року, складеного Лялюк Лідією Григорівною, підписаного свідками Клименко Ігорем Вікторовичем, Лялюк Тетяною Дмитрівною, Гончаровою Ганною Володимирівною, вбачається, що Кудь Любов Григорівна, 14 вересня 1953 року народження померла 09 травня 2022 року, місце смерті: Харківська області, Чугуївський район, с. Рубіжне, вул. Горбатого, буд. 45; смерть настала: вдома за вказаною адресою; найвірогідніша причина смерті: смерть настала внаслідок довготривалого захворювання природним шляхом.

В судовому засіданні по справі заявником було заявлене клопотання про допит в якості свідків Клименко І.В., Лялюк Т.Д., Гончарову Г.В., які були присутніми та допомагали заявнику здійснювати поховання сестри Кудь Л.Г. та можуть підтвердити обставини смерті, правдивість та обґрунтованість її заяви до суду про встановлення факту смерті. Вищезазначене клопотання судом було задоволено.

Однак, 12.12.2022 року заявником через систему «Електронний суд» подано заяву про розгляд справи без допиту вищезазначених свідків. При цьому, заявником зазначено, що вона вважає, що станом на даний час потреба у показах свідків відсутня, оскільки їх покази щодо засвідчення події що є предметом розгляду в даній справі викладено та затверджено їх особистими підписами в акті про засвідчення факту смерті від 10.05.2022 року, також, їх особисте прибуття до судового засідання потребує затрати фінансових та часових ресурсів.

У зв'язку з чим суд був позбавлений можливості допитати вищезазначених свідків в судовому засіданні на підтвердження факту смерті Кудь Л.Г.

Таким чином, лікарського свідоцтва про смерть, встановленого зразка і виданого компетентним органом державної влади України заявником суду не надано, від допиту свідків на підтвердження заявлених нею вимог та події смерті сестри заявника вона відмовилась.

Інших належних та допустимих доказів на підтвердження обставин факту смерті, викладених в заяві, заявником Лялюк Л.Г. також суду не було надано, як і не надано доказів на підтвердження віднайдення, ексгумації чи перепоховання тіла померлої Кудь Л.Г.

При цьому суд виходив з вимог ч. 1 ст. 76 ЦПК України за якою доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи.

Відповідно до ч. ч. 1, 2 статті 89 ЦПК України, суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Жодні докази не мають для суду заздальгідь встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.

Відповідно до ч. 6 ст. 81 ЦПК України, доказування не може ґрунтуватися на припущеннях.

У зв'язку із наведеним, враховуючи подані заявником письмові докази в обґрунтування заявлених нею вимог, суд дійшов до висновку про відсутність правових підстав для задоволення вищевказаної заяви.

У зв'язку з чим, за результатами розгляду справи, судом було відмовлено у задоволенні заяви Лялюк Лідії Григорівни, заінтересована особа: Нововодолазький відділ державної реєстрації актів цивільного стану у Харківському районі Харківської області Східного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Харків), про встановлення факту смерті.

По вказаній справі 09.02.2023 заявницею було подано апеляційну скаргу на рішення суду від 23.12.2023.

21.04.2023 Лялюк Л.Г. звернулась до Харківського апеляційного суду з заявою про відмову від апеляційної скарги.

Ухвалою Харківського апеляційного суду від 07.06.2023 прийнято відмову Лялюк Л.Г. від апеляційної скарги на рішення Держинського районного суду м. Харкова від 23.12.2022, апеляційне провадження за апеляційною скаргою Лялюк Л.Г. – закрито.

До того ж, як зазначалось раніше, мешканці тимчасово окупованих територій вимушені звертатись саме у судовому порядку для встановлення факту смерті та народження, що, в свою чергу, збільшує навантаження на судову систему та потребує як від людини, так і від держави залучення суттєвих ресурсів, в тому числі фінансових.

В будь-якому випадку, для мешканців тимчасово окупованих територій це повноцінний судовий процес, окреме провадження та відповідно, щоб звернутись до суду з такою заявою потрібно пройти всю процедуру: скласти заяву про встановлення факту відповідної форми, зібрати пакет документів, подати заяву в суд, дочекатися судового засідання, отримати судові рішення, яке набрало чинності, потім принести його до органу державної реєстрації актів цивільного стану – для виконання та отримати свідоцтво про народження або смерть.

У зв'язку з чим, існує потреба у запровадженні адміністративної (позасудової) процедури встановлення та реєстрації актів цивільного стану, які відбулися на тимчасово окупованих територіях України.

Проектом закону №9069 законодавець пропонує врегулювати процедури державної реєстрації актів народження, шлюбу, розірвання шлюбу, смерті, які відбулися на тимчасово окупованих територіях, без необхідності звернення до суду.

Водночас, у разі схвалення вказаного законопроекту громадяни зможуть звернутися до органів державної реєстрації актів цивільного стану

із документами, виданими на тимчасово окупованих територіях, і отримати українське свідоцтво та вказати необхідні дані при заповненні таких свідоцтв, бо це безпосередньо компетенція органів державної реєстрації актів цивільного стану. Це забезпечить доступ громадян України до реалізації всіх гарантованих державою прав і свобод.

Наприклад, у справі № 638/6900/22 за заявою представника Ляшенко Маріанни Наміківни – адвоката Красноручького Олександра Миколайовича, заінтересована особа: Чугуївський відділ державної реєстрації актів цивільного стану у Чугуївському районі Харківської області Східного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Харків), про встановлення факту народження дитини.

01 грудня 2022 року представник Ляшенко Маріанни Наміківни – адвокат Красноручький Олександр Миколайович звернувся до Дзержинського районного суду м. Харкова із заявою, в якій просив суд встановити факт народження дитини – Ляшенко Ріанни Сергіївни, 27 лютого 2022 року, у м. Куп'янськ Куп'янського району Харківської області, матір'ю якої є громадянка України Ляшенко Маріанна Наміківна, 11 серпня 1992 року народження, уродженка с. Просянка Куп'янського району Харківської області. Відомості про батька дитини внести відповідно до частини першої статті 135 СК України, зазначивши батьком – Ляшенка Сергія Петровича.

Заява мотивована тим, що 27 лютого 2022 року Ляшенко М.Н. перебуваючи на тимчасово окупованій території у м. Куп'янськ Куп'янського району Харківської області, в пологовому відділенні комунального некомерційного підприємства «Куп'янське територіальне медичне об'єднання» Куп'янської міської ради Харківської області, народила дівчинку, що підтверджується медичним свідоцтвом про народження № 93 від 10 травня 2022 року. Для проведення державної реєстрації дитини, заявник 27 травня 2022 року подав оригінал вищезазначеного документу до Кіндрашівської сільської ради Куп'янського району Харківської області.

Під час пологів Ляшенко М.Н. в зареєстрованому шлюбі не перебувала, але за спільною заявою заявниці Ляшенко Н.М. та батька дитини – Новодольського С.П. було визначено походження дитини від батька. Тому, 27 травня 2022 року Ляшенко М.Н. отримала свідоцтво про народження дитини – Новодольської Ріанни Сергіївни, де в графі «батьки» матір'ю зазначена Ляшенко Н.М., а батьком – Новодольський С.П., що підтверджується свідоцтвом про народження, виданим Кіндрашівською сільською радою Куп'янського району Харківської області від 27 травня 2022 року. Проте, на даний час Новодольський С.П. батьком себе не визнає, спільну заяву про походження дитини від нього подавати до суду та органу державної реєстрації актів цивільного стану не бажає. Донька Ляшенко М.Н. – Ріанна народилась в м. Куп'янську Куп'янського району Харківської області в період, де діяльність державних органів влади України, в тому числі і лікарняних закладів, була припинена та фактично не здійснювалася у зв'язку з тимчасовою окупацією даної території. Отже, вищезазначені документи, видані на тимчасово окупованій території України, є недійсними та такими, що не створюють правових підстав. Разом з тим, зазначає, що Ляшенко М.Н. звернулася до

Чугуївського відділу державної реєстрації актів цивільного стану у Чугуївському районі Харківської області Східного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Харків) з приводу державної реєстрації народження дитини, однак, їй було роз'яснено про неможливість проведення державної реєстрації народження дитини, народженої у м. Куп'янськ Куп'янського району Харківської області, оскільки для державної реєстрації народження заявницею надано свідоцтво про народження, видане на території, де органи державної влади України тимчасово не здійснювали свої повноваження, та яке не є підставою для проведення державної реєстрації народження, згідно чинного законодавства України.

Через відсутність можливості отримання свідоцтва про народження дитини Ляшенко М.Н. була вимушена звернутися до суду із заявою про встановлення факту народження дитини на тимчасово окупованій території.

Разом із тим, судом не встановлено підстав для встановлення факту того, що народилася саме дитина Ляшенко Ріанна Сергіївна, 27 лютого 2022 року, про що просить представник заявниці, оскільки предметом даного розгляду було встановлення саме факту народження дитини. Визначення походження дитини, а також визначення її прізвища, імені та по батькові має здійснюватися органами реєстрації актів цивільного стану при державній реєстрації народження дитини відповідно до норм Сімейного кодексу України.

Відповідно частини першої статті 122 Сімейного кодексу України дитина, яка зачата і (або) народжена у шлюбі, походить від подружжя. Походження дитини від подружжя визначається на підставі Свідоцтва про шлюб та документа закладу охорони здоров'я про народження дружиною дитини.

Таким чином, суд встановив факт народження у Ляшенко М.Н. 27 лютого 2022 року дитини, дівчинки, у певний час і при певних обставинах підтверджений.

Водночас, судом не було встановлено підстав для визначення відомостей про батька дитини в порядку частини першої статті 135 СК України, оскільки вказані повноваження належать виключно відділу державної реєстрації актів цивільного стану, що здійснюватиме державну реєстрацію народження дитини. Тому у задоволенні заяви в частині визначення відомостей про батька дитини належить було відмовлено (копія рішення суду додається).

Додаток:

- копія рішення суду від 19.01.2023 по справі № 638/362/23 на 3 арк.,
- копія рішення суду від 01.02.2022 по справі № 638/491/22 на 2 арк.,
- копія рішення суду від 16.05.2023 по справі № 638/4284/23 на 5 арк.,
- копія рішення суду від 02.12.2022 по справі № 638/6900/22 на 8 арк.,
- копія рішення суду від 23.12.2022 та копія постанови ХАС від 07.06.2023 по справі № 638/5747/22 на 8 арк.,

Голова суду

Денис ЦВІРЮК